

dr hab. Agata Niemczyk, prof. UEK
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Kolegium Nauk o Zarządzaniu i Jakości
Instytut Zarządzania
Katedra Turystyki

Kraków, dn. 5 lipca 2022 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Małgorzaty Starczewskiej pt. „Rola europejskiej przestrzeni edukacyjnej w rozwoju turystyki” – przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Małgorzaty Dziembały, prof. UE i promotora pomocniczego dr Sylwii Talar

1. Podstawa prawna

Podstawę sporządzenia recenzji stanowiło pismo prof. dr hab. Grzegorza Kończaka, Przewodniczącego Komitetu Naukowego Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach z dnia 6 maja 2022 r., a podstawę prawną Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, Dz. U. 2003 nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami.

2. Ocena tematu rozprawy

Temat podjęty w rozprawie Pani mgr Małgorzaty Starczewskiej dotyczy programów mobilności edukacyjnej finansowanych z funduszy UE jako przesłanki do uprawiania turystyki. Tym samym Doktorantka podjęła temat jednej z form turystyki kulturowej [Mikos v. Rohrscheidt, 2008], tj. turystyki edukacyjnej. Turystyka jest czynnikiem stymulującym rozwój regionu. Władarze miejsc recepcji turystycznej upatrują w tym sektorze olbrzymie korzyści ekonomiczne, jak i społeczne. Nie bez powodu zabiegają oni o *genius loci*, które sprawia, że dana przestrzeń jest jedyna w swoim rodzaju. Tą siłą *genius loci* mogą być wydarzenia, zabytki i inne, w tym uniwersytety i ich oferta edukacyjna, także w ramach międzynarodowych programów mobilności edukacyjnej. Odnośnie do uczelni trzeba wyraźnie zaznaczyć, że mogą one być generatorem ruchu turystycznego niezależnie od trudnych okoliczności, jak np. pandemia COVID-19, ograniczających migracje innych, niż studenci, turystów, na co wskazuje również Doktorantka (s. 38). Nie ulega wątpliwości, że edukacyjne programy mobilności, będące ofertą uniwersytetów wpływają na rozwój turystyki. Wobec tych argumentów podjęty w dysertacji temat jest ważny, aktualny i interesujący.

Jak pokazują wyniki przeglądu literatury problematyka turystyki edukacyjnej nie jest tematem częstych dociekań naukowych, szczególnie na gruncie krajowym, tym samym silną stroną rozprawy jest fakt, że podjęty w niej temat jest mało rozpoznany badawczo, zwłaszcza jak chodzi o turystyczne aspekty mobilności edukacyjnej w Europie.

Za atut recenzowanej pracy uznaje się walory aplikacyjne wyników badań zaprezentowanych w pracy. Wyniki pozwoliły Doktorantce na przedstawienie

rekomendacji dla miast/regionów, uniwersytetów w zakresie budowania strategii marketingowych, nawiązywania współpracy z branżą turystyczną.

Zaletą pracy jest jej osadzenie w naukach społecznych, zarówno w dyscyplinie ekonomia, ale także w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości. Odnośnie do tej pierwszej są odniesienia w pracy do bilansu płatniczego, roli turystyki edukacyjnej w regionie, w świetle teorii mnożnika, zachowań turystycznych studentów wyjeżdżających na zagraniczne studia realizowane w ramach programu Erasmus Plus, teorii migracji; a wobec nauk o zarządzaniu i jakości – odnośnie do budowania strategii marketingowych, segmentów rynku, wizerunku regionów, marketingu destynacji, współpracy z interesariuszami. Dla podniesienia rangi dysertacji w dyscyplinie ekonomia chciałabym jednak skierować do Doktorantki pytanie dodatkowe: *W jakich teoriach ekonomicznych osadziłaby Doktorantka treści swojej dysertacji? Proszę wskazać konkretne teorie ekonomiczne, na których zbudowała Doktorantka swoje poglądy?*

Biorąc pod uwagę powyższe, wybór tematu rozprawy doktorskiej przez mgr Małgorzatę Starczewską uznać należy za właściwy, aktualny i ważny. Ze względu na wieloaspektowość rozpoznawanych kwestii praca dostarcza wielu informacji zarówno odnośnie do postępowania turysty podróżującego poza granice swojego kraju w celu podjęcia studiów w ramach programu Erasmus Plus, jak i zaleceń dla podmiotów podaży miejsc recepcji turystyki edukacyjnej, i w tym kontekście stanowi wkład Doktorantki do nauki.

3. Cel pracy i hipotezy badawcze

Cel główny rozprawy, cele cząstkowe, hipotezy badawcze Doktorantka zaprezentowała we Wstępie.

Celem głównym rozprawy jest „ocena wpływu programów mobilności realizowanych w ramach europejskiej przestrzeni edukacyjnej na rozwój turystyki” (s. 6). Jego realizacji, zdaniem Doktorantki, posłużyły cele szczegółowe o charakterze poznawczym (s. 6), tj:

- zdefiniowanie pojęcia turystyki edukacyjnej,
- identyfikacja i systematyzacja czynników motywacyjnych w turystyce edukacyjnej,
- określenie czynników determinujących wybór kraju partnerskiego w ramach mobilności edukacyjnej,
- wskazanie roli programów edukacyjnych w rozwoju mobilności edukacyjnej,
- identyfikacja zachowań turystycznych uczestników programów edukacyjnych,
- ocena wpływu programów edukacyjnych na ruch turystyczny.

Za cel metodyczny Doktorantka uznała opracowanie narzędzia badawczego służącego rozpoznaniu „czynników determinujących wybór miejsca realizacji stypendium oraz aktywności turystycznej studentów”, natomiast za cel aplikacyjny – „stworzenie zbioru rekomendacji ukierunkowanych na wypracowanie nowych instrumentów dotyczących mobilności edukacyjnej, które powinny umożliwić również rozwój turystyki” (s. 6).

Szczegółowa lektura rozprawy mgr Małgorzaty Starczewskiej upoważnia do następujących stwierdzeń:

- cel główny sformułowano poprawnie, wyznaczając w nim kierunek podjętych rozważań,

- cele cząstkowe również sformułowano właściwie - dobrze wpisują się one w cel główny,
- cel główny i cele cząstkowe są adekwatne do przyjętego zakresu rozprawy. Określiły one strukturę rozprawy, a Doktorantka przedstawiając wyniki swoich analiz konsekwentnie dążyła do ich realizacji, co ostatecznie osiągnęła.

Obok celów badawczych, hipotezy stanowią najważniejszy punkt odniesienia w dokonywaniu oceny wartości naukowej pracy. Autorka przyjęła hipotezę główną w brzmieniu: „programy mobilności finansowane z funduszy UE w ramach europejskiej przestrzeni edukacyjnej przyczyniają się do rozwoju turystyki” (s. 6). Hipoteza główna pozwoliła na wyspecyfikowanie hipotez szczegółowych, tj.:

- H1: atrakcyjność turystyczna jest drugim po edukacji najważniejszym czynnikiem decydującym o wyborze miejsca realizacji stypendium;
- H2: studenci wyjeżdżający na zagraniczne stypendium w ramach programów edukacyjnych wykazują wzorce konsumpcyjne podobne zarówno do wzorców konsumpcyjnych mieszkańców, jak i turystów;
- H3: działania promujące regionalne atrakcje turystyczne podejmowane przez instytucje edukacyjne uczestniczące w programach europejskiej przestrzeni edukacyjnej intensyfikują zachowania turystyczne studentów;
- H4: wyjazdy edukacyjne finansowane z funduszy UE implikują dodatkowy ruch turystyczny;
- H5: wyjazdy edukacyjne finansowane z funduszy UE indukują dodatkowe wydatki ponoszone ze środków własnych stypendystów przeznaczone na cele turystyczne.

Po lekturze pracy odnośnie do tej części stwierdzam, że w kontekście celów rozprawy, hipotezy zostały sformułowane poprawnie. Są one powiązane ze sobą; określiły kierunek i zakres rozważań.

4. Układ pracy i struktura podziału treści

Przedstawiona do recenzji praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Stosowne treści zestawione zostały w następujących częściach pracy: wstęp, cztery rozdziały oraz zakończenie. Pracę dopełnia bibliografia, spis tabel, rysunków i aneks.

Wstęp, zawarty na s. 4-8, stanowi przegląd zagadnień podejmowanych w poszczególnych rozdziałach pracy, opisuje warsztat badawczy oraz aplikacyjność wyników dysertacji. Jest on poprawnie skonstruowany, wypełniając powierzone mu funkcje w tego rodzaju pracach naukowych.

Pierwszy rozdział dysertacji pt. „Turystyka w Unii Europejskiej” (ss. 31) oddaje treści zgodne z jego tytułem. Rozpoczynają go rozważania teoretyczne na temat turystyki i ruchu turystycznego, a następnie przedstawiono międzynarodowy ruch turystyczny w UE przez pryzmat liczby turystów zagranicznych, wpływów z turystyki i wydatków na turystykę w krajach UE w latach 2014-2019. Rozdział uzupełniono o uwarunkowania prawne dotyczące rozwoju turystyki w UE i z tego punktu widzenia, o strukturę organizacyjną UE odnośnie do analizowanego zagadnienia. Tę część pracy kończą kierunki zmian we współczesnej turystyce europejskiej uwypuklając trendy na rynku turystycznym - adekwatne do 2020 r., oraz aktualną sytuację badanego rynku w kontekście pandemii COVID-19.

Przy generalnie pozytywnym odbiorze tej części pracy mam wątpliwości dlaczego rozdział pierwszy nie jest typowym rozdziałem teoretycznym? Przyjęty przez Autorkę tytuł rozdziału jest za szeroki i może dotyczyć jeszcze wielu innych nieopisanych kwestii. Być może powinien mieć on tytuł zaproponowany dla niego we *Wstępie*, tj. „znaczenie turystyki dla gospodarki” (s. 7) z obszernymi rozważaniami teoretycznymi na gruncie dyscypliny ekonomia. Mam też wątpliwości odnośnie do tytułu punktu 1.1.2. *Międzynarodowe przyjazdy turystyczne*. Brak jest dookreślenia zakresu tematycznego, a przede wszystkim czasowego badanego zjawiska. Poza wyżej wymienionymi dostrzeżono takie uchybienia, jak brak danych na rys. 1 dla Turcji odnośnie do liczby przyjeżdżających turystów w 2016 r., ponadto nie doprecyzowano tytułu tabeli 3 na s. 21 wraz z jej kolumnami.

Rozdział drugi pt. „*Turystyka edukacyjna - istota zjawiska*” (ss. 38) poświęcony został kwestiom wprowadzającym do jednego z najważniejszych terminów w dysertacji. Autorka wychodzi, i słusznie, od pojęcia turystyki edukacyjnej, prezentuje stosowne dla niego treści. Rozpoczynają go teoretyczne rozważania odnośnie do podróży edukacyjnych zapoczątkowanych w okresie renesansu jako *grand tour*.

Potraktowanie zjawiska turystyki edukacyjnej jako przedmiotu badań naukowych prześledziła Doktorantka bardzo starannie odnosząc się do kwestii turystyki i migracji jako formy mobilności, a dalej precyzując poglądy wielu autorów na podjęty temat, m.in. W Ritchie, gdzie turystyka edukacyjna „to aktywność turystyczna podejmowana przez osoby, dla których edukacja i nauka stanowi główny lub drugorzędny cel podróży. Turysta edukacyjny czy też międzynarodowy podróżny musi korzystać z noclegu oraz z wycieczek krajoznawczych”(s. 41/41); cytowany Autor wydzielił różne rodzaje tej formy podróżowania, co zostało przywołane przez Doktorantkę. Przedstawiono również spojrzenie innych autorów na badane zjawisko, a wśród nich: D. Bodger; T. Pitman i współautorzy; X.A. Rodriguez i współautorzy; Armin Mikos v. Rohrscheidt (odnośnie do ostatniego z wymienionych, Doktorantka przytoczyła formy turystyki kulturowej plasując wśród nich turystykę edukacyjną, a wszystko zostało ujęte w formie graficznej (rys. 10), z tym zastrzeżeniem, że zaprezentowany rysunek – jakkolwiek powinien, to nie stanowi całości; każdy jego blok jest odrębny). Dopelnieniem powyższych treści jest konceptualizacja pojęcia turystyki edukacyjnej w podejściu segmentacyjnym i systemowym wg B.W. Ritchiego, jak i model oparty na podejściu procesowym do badanego zjawiska wg Ch.A. McGladdery. Wobec powyższego, jak pisze Doktorantka (s. 50) „na potrzeby niniejszej pracy dokonano integracji dwóch podejść [procesowego i segmentacyjnego – przyp. AN] i sklasyfikowano wyjazdy studentów na zagraniczne studia realizowane w ramach programu Erasmus Plus jako podróż wpisująca się w ramy międzynarodowej turystyki akademickiej będącej subformą turystyki edukacyjnej, podczas której proces uczenia się przebiega zgodnie ze zbiorem wcześniej określonych mierzalnych rezultatów. Priorytetowym celem takiego wyjazdu jest edukacja natomiast turystyka stanowi dodatkowy motyw podróży”. W kontekście tego podejścia chciałabym zapytać czy są jeszcze inne subformy turystyki edukacyjnej; jedną z nich, jak pisze Autorka, jest turystyka akademicka.

Kolejną ważną kwestią podjętą w tej części pracy, a wpisująca się w cele szczegółowe dysertacji, są czynniki motywujące do wyjazdów turystycznych.

Omawiając czynniki *push* i *pull*, zwrócono uwagę na rolę destynacji turystycznych w tym zakresie. Dysertacja bogata jest w klasyfikacje czynników motywacji turystycznej, które znalazły następnie swoje uzasadnienie odnośnie do turystyki edukacyjnej, przywołując poglądy wielu autorów, w zbiorze których znaleźli się m.in. T. Mazzarol i G.N. Soutar, J.S. Lam i współautorzy, J. Szoltysek i G. Trzpiot, I. Harazneth i współautorzy. W rezultacie opracowano zbiór czynników *push* i *pull* do podejmowania studiów za granicą. W kontekście czynników Doktorantka skoncentrowała swoje rozważania na roli destynacji turystycznej w procesie wyboru zagranicznego ośrodka akademickiego uwypuklając model decyzyjny turysty realizowany w związku z zagranicznym wyjazdem turystycznym, którego celem jest edukacja i nauka, wskazując na wiele determinant w tym modelu, a wśród nich m.in. wizerunek miejsca recepcji, ale i wizerunek uczelni. Migracje turystyczne, w tym te ukierunkowane na edukację i naukę stymulują bogaty zbiór korzyści dla lokalnej gospodarki, co pokazuje teoria mnożnika turystycznego, a kwestie te zostały przedstawione przez Doktorantkę w tej części pracy. Rys historyczny podróży edukacyjnych w Europie kończy rozdział drugi.

Konkludując, stwierdzam, że podjęte w rozdziale drugim treści dobrze oddają jego cel. Nakreślona przez Doktorantkę specyfika turystyki edukacyjnej oraz czynników motywujących jej uprawianie świadczy o Jej dobrej znajomości podjętych rozważań. Ogólna ocena, co do treści tego rozdziału rozprawy nie budzi zastrzeżeń. Spojrzenie na te kwestie oceniam wysoko, podkreślić trzeba, że wywód ma charakter autorski, co stanowi wkład Doktorantki w rozwój dyscypliny naukowej - ekonomia.

Rozdział trzeci pt. „Europejska przestrzeń edukacyjna na przykładzie programu Erasmus Plus” (ss. 32) prezentuje proces kształtowania się europejskiej przestrzeni edukacyjnej. Opisano w nim proces boloński i kopenhaski, zaprezentowano program Erasmus Plus jako narzędzie realizacji mobilności edukacyjnej w Europie. Rozważania kończy analiza krajów przyjmujących największą liczbę uczestników programu Erasmus Plus w latach 2015-2019. Ta część pracy wzbogacona została licznymi prezentacjami graficznymi.

W rezultacie stwierdzam, że Doktorantka w sposób wyczerpujący zaprezentowała europejską przestrzeń edukacyjną, we właściwy sposób zarysowała specyfikę programu Erasmus Plus; nie zgłaszam wobec tej części pracy zastrzeżeń merytorycznych. Całość jest spójna, a myśli przekazywane są w sposób czytelny, prosty.

Rozdział czwarty pt. „Rola mobilności edukacyjnej realizowanej w ramach europejskiej przestrzeni edukacyjnej w rozwoju turystyki - badania empiryczne” (ss. 60) prezentuje wyniki pomiarów pierwotnych. Doktorantka poprzedziła je metodyką badań własnych. W celu zebrania danych niezbędnych do weryfikacji postawionych w pracy hipotez posłużono się metodą badań ankietowych, jako technikę badawczą wybrano technikę CAWI. Narzędziem służącym do gromadzenia danych był kwestionariusz ankiety, który składał się z 29 pytań merytorycznych i 4 pytań metryczkowych. Przed badaniem właściwym (17.11-1.12.2020) zweryfikowano jego poprawność w badaniach pilotażowych (10-17.10.2020).

Przedmiotem badań była aktywność turystyczna studentów realizowana w związku z udziałem w programach mobilności edukacyjnej finansowanych

z funduszy UE. Podmiot badań stanowili studenci, którzy w latach 2014-2019 otrzymali stypendium w ramach programu Erasmus Plus na realizację części studiów w jednym z członkowskich krajów UE lub w kraju spoza UE upoważnionym do uczestnictwa w programie, jak: Islandia, Liechtenstein, Macedonia Północna, Norwegia, Serbia, Turcja (s. 7, 108).

Populację generalną badania (s. 110) zdefiniowano jako ogół studentów uczelni publicznych i niepublicznych w Polsce, którzy w latach 2014-2019 otrzymali stypendium w ramach programu Erasmus Plus na realizację części studiów w jednym z członkowskich krajów UE lub w kraju spoza UE upoważnionym do uczestnictwa w programie. Dane statystyczne odnośnie do liczby zrealizowanych projektów przez polskie uczelnie pochodziły z Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji i obejmowały lata 2014-2016. Na ich podstawie oszacowano minimalną wielkość próby 595. Dobór próby, jak pisze Autorka, miał charakter doboru okolicznościowego (s. 110). Moją wątpliwość wzbudza *zastosowana metoda doboru próby; oczekuję odniesienia się do tej kwestii jako dodatkowe moje pytanie kierowane do Doktorantki.*

W celu dotarcia do jak największej liczby potencjalnych uczestników programu dokonano wyboru 10 miast z największą liczbą uczelni w Polsce. W sumie 1792 studentów z 7 ośrodków akademickich w Polsce wyraziło chęć udziału w badaniu. W rezultacie uzyskano 1223 kompletnych i prawidłowo wypełnionych kwestionariuszy. Stosowne obliczenia wykonano w programie IBM SPSS Statistics 26.

Statystyczna analiza zebranych danych obejmowała częstości na próbie ogółem i w przekrojach oraz statystyki opisowe, a ponadto zastosowano analizę czynnikową na podstawie metody analizy głównych składowych. Poza wyżej wymienionymi w dysertacji wykorzystano także nieparametryczny odpowiednik jednoczynnikowej analizy wariancji, tj. test H Kruskala-Wallisa. W analizach statystycznych Doktorantka zastosowała również test U-Manna-Whitneya, test chi-kwadrat oraz współczynnik korelacji r Pearsona. Wszystkie metody zostały poprawnie zaaplikowane.

Odnośnie do tej części zgłaszam pewne zastrzeżenia. Czy tytuł rys. 35 ma być miejsce pochodzenia studenta, czy jednak miejsce zamieszkania? Lektura pracy pozwoliła stwierdzić, że o ile w jednym z celów cząstkowych i hipotezie H3 użyto terminu „zachowania turystyczne”, to sam on literalnie pojawił się w zakończeniu (s. 168) wobec częstotliwości podróżowania; w pracy posłużono się terminem „aktywność turystyczna” (tytuły punktów 4.4 i 4.5.). Czemu zatem w celu szczegółowym i hipotezie H3 nie użyto terminu aktywność turystyczna w miejsce zachowań turystycznych?

Kolejną kwestią, na którą chciałabym zwrócić uwagę Doktorantki, to użyte wskaźniki. Otóż należy podchodzić z dużą dozą ostrożności do analiz na wskaźnikach względnych, zwłaszcza na niejednakowo liczących zbiorach respondentów. Np. na s. 140 w tabeli 26, na podstawie której Doktorantka czyni analizy porównawcze można zestawić dwie wielkości 51,1% respondentów deklarujących akademiki jako miejsca zakwaterowania podczas zagranicznych stypendiów w regionie wschodnioeuropejskim z 55,8% w regionie zachodnioeuropejskim, tyle tylko, że to odpowiednio 23 osoby vs 17, co wynika z różnych liczebnie prób badawczych. Nawiasem mówiąc, można było zastosować do rozpoznania podobieństw zachowań turystów (odnośnie do miejsc zakwaterowania i nast.), np. prostą formułę wskaźnika podobieństwa struktur. Dyskusyjną jest dla mnie przyjęta przez Doktorantkę

determinanta wyboru sposobu zaspokojenia potrzeb żywieniowych w brzmieniu „chęć przeżycia przygody” (s. 143).

Tę część kończą rekomendacje dotyczące współpracy pomiędzy instytucjami edukacyjnymi a branżą turystyczną, włączając w tego rodzaju działanie również władze regionalne, upatrując w niej efekt synergii. Współpraca, o której mowa winna koncentrować się na wypracowaniu wspólnej strategii rozwoju turystyki w danym regionie; mowa zatem o współpracy w zakresie marketingu destynacji. Autorka formułuje konkretne zalecenia w tym zakresie, jak np. większa współpraca lokalnych biur podróży z instytucjami edukacyjnymi i inne (s. 163-164). Ponadto Doktorantka wskazuje rekomendacje w zakresie kształtowania programów mobilności edukacyjnej, jak np. zwiększenie kwoty stypendium o środki finansowe przeznaczone tylko na cele kulturowe związane z poznaniem zabytków, zwyczajów, tradycji miejsca recepcji turystycznej (s. 165).

Pewnym mankamentem w pracy jest jej struktura od strony objętości rozdziałów. Proporcje poszczególnych rozdziałów nie zostały idealnie zachowane. Największe dysproporcje można zauważyć pomiędzy rozdziałami czwartym liczącym 60 stron maszynopisu a pozostałymi. Szkoda, że dysertacja nie została wzbogacona o rozdział metodyczny – wydzielony z rozdziału czwartego. Zapewne ułatwiłby on percepcję wyników badań, a na pewno dowiódł znajomości warsztatu badawczego Doktorantki, nie umniejszając temu w obecnej formie, jednak rozwinięcie pewnych kwestii byłoby na pewno bardziej korzystne.

Reasumując rozdział czwarty oceniam pozytywnie. Rezultaty badawcze zostały przedstawione właściwie w formie zestawień tabelarycznych, rysunków. Przeprowadzenie całego wywodu uważam za interesujący. Ma on charakter przemyślany i dobrze zoperacjonalizowany.

Zakończenie rozprawy zawiera najistotniejsze osiągnięcia w warstwie teoretycznej i badań empirycznych. Odwołano się w nim do celu głównego i celów szczegółowych pracy oraz hipotez badawczych. Nie zweryfikowano jednoznacznie wszystkich sformułowanych hipotez. Np. odnośnie do H1 Autorka stwierdza, że „została potwierdzona dla wszystkich regionów turystycznych Europy, z wyjątkiem regionu śródziemnomorskiego” (s. 167). A zatem stawiam pytanie: H1 jest potwierdzona czy odrzucona? Okazało się, że H2 dotycząca podobieństw wzorców konsumpcyjnych studentów do wzorców konsumpcyjnych turystów i mieszkańców odnosi się do usług noclegowych, żywieniowych i transportowych, opisanych w rozdziale czwartym. „W długim okresie, kiedy studenci mieszkają tymczasowo w kraju goszczącym, ich zachowania konsumpcyjne są bardziej zbliżone do zachowań stałych mieszkańców. Najczęściej wybieraną bazą noclegową, z której korzystają studenci są akademiki oraz kwatery prywatne, natomiast sposób wyżywienia jaki preferują to samodzielne przygotowywanie posiłków” (s. 168). Pozwolę się nie zgodzić z takim przyporządkowaniem do wzorców mieszkańców, mając na uwadze inne publikowane wyniki badań prezentujące analogiczne preferencje odnoszące się do turystów zarówno tej samej, jak i innej grupy wiekowej np. Niemczyk, Seweryn, Klimek (2019, 2020), J. Zawadka (2016)¹ i w żaden sposób nie są upodabniane do

¹ A. Niemczyk, R. Seweryn, K. Klimek (2019), *Przedstawiciele pokolenia Z jako uczestnicy ruchu turystycznego Potrzeby - motywacje - zachowania*, Difin, Warszawa; A. Niemczyk, R. Seweryn, K. Klimek

mieszkańców. W pracy potwierdzona została hipoteza główna. Uzasadniono aplikacyjność dysertacji ujawniającą się w opracowaniu rekomendacji. Wskazano na ograniczenia prowadzonych badań oraz przedstawiono propozycje ich dalszych kierunków.

Na końcu pracy umieszczona została bibliografia. Stanowią ją pozycje zwarte, artykuły z czasopism i inne. Całość stanowi 152 pozycje, co nie jest sporym wykazem dla dysertacji doktorskiej, w tym 68 pozycji obcojęzycznych (głównie w języku angielskim), wśród nich raporty statystyczne, jak np. pozycje: 48-52 czy 139-143. W zbiorze prac znalazły się również prace opublikowane w ubiegłym wieku, tj. w latach 70. i 80., a nawet 50. XX w. Trzeba podkreślić udział Doktorantki w bibliografii. Jej 4 publikacje dowodzą znajomości podjętej tematyki. Zakres bibliografii odpowiada tematyce rozprawy. Pracę uzupełnia spis tabel w liczbie 34, rysunków – 65 i aneks z wykorzystanym kwestionariuszem w badaniach oraz wykazem uczelni, do których skierowano zapytanie o uczestnictwo w badaniach.

W świetle przedstawionych treści rozprawę – jej część teoretyczną i empiryczną oceniam pozytywnie. Zaprezentowane w niej rozważania są wartościowe dla całości pracy i pozwoliły na realizację zamierzonych przez mgr Małgorzatę Starczewską celów. W rezultacie stwierdzam, że praca została właściwie skonceptualizowana.

5. Strona formalna

Praca od strony formalnej przygotowana została starannie. Lektura dysertacji jest relatywnie łatwa. Myśli przekazywane są w sposób czytelny. Ich przejrzystość wzmacnia spójność tekstu.

Autorka nie ustrzegła się jednak drobnych błędów edytorskich, jak np. brak miana na osi wykresów, np. rys. 36, 37; błędów literowych, np. s. 44, 127; błędów ortograficznych, s. 136, a także błędów językowych, s. 153 – pisząc „Studenci zostali również zapytani o to czy...”; w dysertacji nie relacjonuje się zadań, a rozwiązuje problemy badawcze; analogicznie np. s. 154 pisząc „Respondenci zapytani o to ...” i nast. Odnotowuje się również wiele braków w znakach interpunkcyjnych w całej pracy. Wskazane błędy w żaden sposób nie umniejszają wartości merytorycznej pracy.

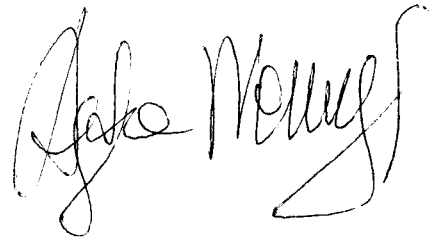
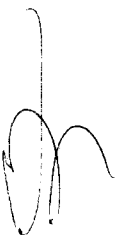
6. Konkluzja końcowa

Stwierdzam, że przedstawiona do recenzji praca jest wartościowym opracowaniem naukowym. Otrzymane rezultaty analiz stanowią pozyskanie nowej wiedzy na temat turystyki edukacyjnej w kontekście mobilności osób wyjeżdżających na zagraniczne stypendia naukowe finansowane z funduszy UE.

Biorąc pod uwagę wszystkie przyjęte kryteria oceny, konstatuje, iż recenzowana przeze mnie rozprawa doktorska mgr Małgorzaty Starczewskiej pt. „*Rola europejskiej przestrzeni edukacyjnej w rozwoju turystyki*” odpowiada warunkom określonym w Ustawie o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki, gdyż zawiera ona nowe elementy wynikające

(2020), *Turystyka wśród form czasu wolnego młodzieży szkolnej pokolenia Z*, Difin, Warszawa; J. Zawadka, (2016), *Charakterystyka aktywności turystycznej seniorów w Polsce*, *Ekonomiczne Problemy Turystyki* 2(34).

z przeprowadzonych badań własnych Autorki, które mają istotne znaczenie praktyczne. W związku z powyższym wnoszę do Komitetu Naukowego Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach o dopuszczenie mgr Małgorzaty Starczewskiej do kolejnego etapu przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Jacek Mielny". The signature is written in a cursive style with a large, sweeping initial 'J'.A small, handwritten mark or signature in black ink, consisting of a few simple, connected strokes.